Арешонков Віталій Володимирович,
керівник відділу Департаменту аналізу інформації та управління ризиками Бюро економічної безпеки України, доктор юридичних наук, професор

Теплицький Броніслав Броніславович,
заступник директора Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СУПУТНИКОВИХ ЗНІМКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З моменту, коли діяльність із розшуку злочинців й відповідно розкриття та розслідування злочинів отримала наукове-обґрунтування та почала здійснюватися на системній основі, інноваційні технології стали невід'ємною частиною цього процесу. Пов'язано це перш за все із тим, що такі технології дозволяють суттєво підвищувати ефективність виявлення й розслідування злочинів, пошуку та вилучення слідів злочину.

Друга половина XX століття характеризувалася стрімким розвитком космічних технологій та широким використанням супутникових знімків в різноманітних галузях науки та виробництва (картографія і геодезія, метеорологія, сільське господарство, геологія, охорона навколишнього середовища, планування розвитку, оборона і безпека тощо). Не виключенням стала і сфера правоохоронної діяльності, у тому числі використання даних технологій для виявлення кримінальних правопорушень та їх розслідування.

Суттєві переваги дистанційного зондування території та використання його результатів у правоохоронних цілях над іншими видами технічного контролю полягають у глобальності, оперативності, безперервності, а також можливості одержувати інформацію про стан практично будь-якої ділянки місцевості.

Виходячи із міжнародної та вітчизняної правоохоронної практики супутникові знімки можуть використовуватись при розслідуванні:

- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). Використання супутникових знімків може допомогти у встановленні факту вчинення порушення законів та звичаїв війни; точних координат, часу та тривалості такого порушення; кількості задіяних транспортних засобів, військової техніки, яка використовувалась під час порушення законів та звичаїв війни, а також маршрути її руху; наслідки спричинені порушенням законів та звичаїв війни;

- забруднення земель відходами або іншими речовинами чи матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, а також безгосподарського використання земель (ст. 239 КК України - Забруднення або псування земель; ст. 254 КК України - Безгосподарське використання земель). У цьому випадку може бути встановлено загальну кількість сміттєзвалищ чи ділянок безгосподарського використання земель, їх точні координати, час появи, площа, тривалість існування, вплив сміттєзвалищ на оточуюче довкілля (площа забруднення або псування земель, структура (хімічний склад) речовин, відходів чи інших матеріалів тощо), площа зниження родючості або втрати родючості землі, порушення структури ґрунту;

- незаконного видобутку корисних копалин, незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях (ст. 240-1 КК України - Незаконне видобування бурштину; ст. 310 КК України - Посів або вирощування снотворного маку чи конопель; ст. 246 КК України - Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу). За допомогою супутникових знімків можливо встановити наявність ділянок незаконного видобування бурштину, вирощування снотворного маку чи конопель та незаконної порубки дерев, точні координати та площу таких ділянок, час початку та тривалість незаконного видобування, вирощування чи порубки, кількість техніки, яка використовувалась для незаконного видобування, вирощування чи порубки, шляхи пересування техніки;

- кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави (191, 199, 201-1, 201-3, 201-4, 204, 206, 212 КК України). При розслідуванні зазначених правопорушень супутникові знімки дозволяють: встановлювати факт проведення господарської, будівельної та іншої діяльності у певний час за певною адресою чи на певній території; факт виготовлення, зберігання, транспортування товарів, у тому числі підакцизних, та інших матеріальних цінностей, проведення робіт та їх обсяг; маршрути

переміщення транспортних засобів (легкового, вантажного, залізничного, річкового, морського тощо); час та спосіб пошкодження чи знищення майна, захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконного припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них [1, с.55-56].

При розслідуванні вищезазначених кримінальних правопорушень, у залежності від конкретних обставин, супутникові знімки та їх описи (у тому числі в протоколі огляду документів) долучаються до матеріалів кримінальних проваджень.

Проте існують випадки, коли для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення необхідні спеціальні знання, якими володіють судові експерти. У такому випадку можуть призначатися різноманітні судові експертизи.

Однією із таких експертиз є фототехнічна експертиза, яка відноситься до криміналістичних, та якою можуть бути вирішені завдання щодо: ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках; визначення технологічних і технічних характеристик зйомки; визначення розмірних характеристик зображень на фотознімках [2].

При цьому на експертизу можуть бути поставлені наступні запитання:

- той самий чи інший об'єкт (предмет, приміщення, ділянка місцевості тощо) зафіксовано на знімках, що надані для проведення експертизи;
- які розміри об'єктів, зафіксованих на фотознімку;
- на якій відстані один від одного були два (декілька) зображених на знімку об'єкти;
- який вид зйомки використовувався для виготовлення даного знімка;
- чи виготовлено даний знімок із застосуванням фотомонтажу;
- які дата і час виготовлення знімка або дата і час його редагування.

При розслідуванні забруднення земель відходами або іншими речовинами чи матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, безгосподарського використання земель, незаконного видобутку корисних копалин, незаконної порубки дерев, а також порушення законів та звичаїв війни може виникнути також необхідність у проведенні інженерно-екологічної експертизи. Даною експертизою можуть бути вирішені завдання щодо визначення обставин, що пов'язані з настанням надзвичайної екологічної ситуації,

екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. У цьому випадку супутниковий знімок може бути одним із об'єктів, якій надається на дослідження для вирішення зазначених завдань.

При цьому можуть бути вирішені такі питання [3]:

- які причини виникнення надзвичайної екологічної ситуації та які обставини їх обумовили;

- де знаходилось джерело виникнення негативного впливу на навколишнє природне середовище;

- якими шляхами відбувалося поширення забруднюючих (шкідливих) речовин в компонентах навколишнього природного середовища;

- який розмір відшкодування збитків завданих державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства;

- чи завдана істотна шкода для довкілля внаслідок настання досліджуваної події (знищення та пошкодження об'єктів рослинного та тваринного світу).

В деяких випадках при розслідуванні незаконного видобутку корисних копалин, незаконної порубки дерев, деяких кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, наприклад, ухилення від сплати рентної плати, може виникнути необхідність у призначенні товарознавчої експертизи із використанням супутникових знімків. У цьому випадку може бути вирішене завдання з визначення вартості товарної продукції, корисних копалин. Проте для вирішення даного завдання може виникнути потреба у проведенні комплексної експертизи. Наприклад, фахівець у галузі фототехнічної експертизи спільно з фахівцем у галузі геології та/або гірничо-добувної справи визначать вид і об'єм видобутих корисних копалин, а фахівець-товарознавець їх вартість, відповідно збитки нанесені державі від несплати рентної плати.

На сьогодні практика призначення та проведення такого різновиду судових експертиз як комплексні набуває все більшого значення. Пояснюється це широкими можливостями сукупного застосування знань у різних галузях науки і техніки та високою ефективністю таких експертиз.

В залежності від конкретної ситуації до проведення таких експертиз можуть бути залучені окрім зазначених вище судових експертів також:

- фахівці з експертизи матеріалів, речовин та виробів, в галузі геології або аграрних наук (з метою визначення виду та характеристик корисних копалин, рослин);

- фахівці з проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання, а також з питань балістики, застосування ракетних військ та артилерії чи військової авіації (з метою дослідження ствольної артилерійської зброї та ракетно-реактивної зброї, установлення їх належності до вогнепальної або реактивної зброї, визначення їх типу, виду, моделі або зразка, визначення особливостей та обставин застосування такої зброї, проведення пострілів із неї);

- вибухотехнічної чи пожежно-технічної експертиз (з метою вирішення низки ситуаційних та реконструкційних завдань щодо вибуху чи пожежі – їх епіцентру, розмірів зони ураження, відстані від епіцентру до елементів речової обстановки, розташування об'єктів на місці події тощо);

- фахівці з дистанційного зондування землі та аерокосмічного моніторингу (визначення особливостей здійснення супутникової зйомки земної поверхні та характеристик знімку тощо).

Таким чином використання спеціальних знань для дослідження супутникових знімків дозволяє як підтвердити наявну інформацію або перевірити версії, так і отримати нову інформацію щодо події, яка розслідується, тим самим отримати нові докази у кримінальних провадженнях. Відповідно важливим є знання працівниками підрозділів досудового розслідування можливостей використання супутникових знімків під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень та використання можливостей судово-експертного дослідження таких знімків.

Список використаних джерел

1. Застосування космічних і геоінформаційних технологій під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень [Текст] : метод. рек. / [авт. кол.: С. С. Чернявський, В. І. Присяжний, О. А. Федоренко, О. М. Стрільців та ін.] ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 91 с.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98 (дата звернення: 10.06.2024).

3. Інженерно-екологічна (екологічна) експертиза : Веб-сайт Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: https://kndise.gov.ua/inzhenerno-ekologichna/ (дата звернення: 10.06.2024).